

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БАСАЙ НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 343.14

ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПІДСТАВИ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК І
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент
КОРОЛЬ Володимир Володимирович,
 Національний університет
 «Одеська юридична академія»,
 заступник декана Івано-Франківського факультету

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, академік
 Національної академії правових наук України
НОР Василь Тимофійович,
 Львівський національний університет ім. І. Франка,
 завідувач кафедри кримінального процесу і
 криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент
ПАШКОВСЬКИЙ Микола Іванович,
 Національний університет
 «Одеська юридична академія»,
 завідувач кафедри міжнародного права та
 міжнародних відносин

Захист відбудеться «___» _____ 2012 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 69005, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2012 року.

Учений секретар
 спеціалізованої вченої ради

Г.І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Демократичні перетворення, що відбуваються в нашій країні, прийняття Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК України 2012 року) та курс на проведення правової реформи, зміст якої можна визначити як поступовий рух до демократичної правової держави, надає дослідженню доказового права з позицій сучасних та новітніх наукових концепцій особливої актуальності. Важливість подальшого наукового дослідження проблем доказового права, в тому числі й щодо правового регулювання положень допустимості доказів, пов'язана з прийняттям КПК України.

Однією з найважливіших гарантій дотримання принципу законності під час кримінального провадження, прийняття справедливого судового рішення, а також забезпечення прав і законних інтересів особи відіграє закріплене у ч. 3 ст. 62 Конституції України положення про те, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, та на припущеннях, а всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Ці конституційні положення у цілому виражають правову природу допустимості доказів, а також частково стосуються процесуального порядку визнання їх недопустимими.

Прийняття КПК України 2012 року відіграє важливу роль не лише для роботи судової системи та реалізації завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 цього Кодексу, але й для того, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Однією із важливих новел КПК України 2012 року стали норми (ст. ст. 86-90 КПК України), в яких чітко закріплене поняття допустимості доказу, випадки недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, перелік істотних порушень допустимості, процедура визнання доказів недопустимими, недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого, значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів тощо. Така їх поява об'єктивно зумовлена тим, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності сторін обвинувачення та захисту, оскільки у таких випадках відбувається самостійне обстоювання ними власних правових позицій щодо визнання доказів недопустимими.

Вивчення теоретичних та практичних аспектів щодо підстав, процесуального порядку та правових наслідків визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі має глибоке історичне коріння та виступає об'єктом досліджень у працях багатьох науковців-процесуалістів. Значний внесок у розвиток цього наукового напрямку зробили такі відомі науковці дореволюційного періоду: Л.Є. Владимиров, С.І. Вікторський, М.В. Духовський, О.Ф. Кістяківський, А.Ф. Коні, Д.І. Мейер, С.В. Познишев,

М.М. Розін, В.Д. Спасович, М.С. Таганцев, Д.Г. Тальберг, І.Я. Фойницький та інші.

Відповідні дослідження не припинялися за радянських часів, вони знайшли своє продовження і у сучасних умовах, зокрема, надійне підґрунтя для вивчення цієї тематики склали наукові доробки таких фахівців у галузі процесуального права: Ю.П. Аленіна, В.Д. Арсенєва, П.П. Андрушка, В.Д. Басая, Р.С. Белкіна, Ю.М. Грошевого, М.В. Деєва, М.В. Жогіна, В.І. Зажицького, В.В. Золотих, К.Б. Калиновського, М.М. Кіпніса, Є.Г. Коваленка, О.В. Ларіної, П.А. Лупінської, В.Т. Маляренка, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, Ю.К. Орлова, М.А. Погорєцького, Н.В. Сибільової, К.І. Сутягіна, С.М. Стахівського, О.С. Степанова, М.М. Стоянова, М.С. Строговича, М.К. Треушнікова, В.М. Тертишника, Ф.Н. Фаткулліна, С.А. Шейфера, М.Є. Шумила та інших.

Проте, тривалий час слідча та судова практика не приділяли проблемі визнання доказів недопустимими достатньої уваги. До того ж, проблема з'ясування сутності допустимості доказів, її умов, дослідження процедури визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі ускладнюється різними термінологічними підходами до її розуміння та різноманітним науково-теоретичним концепціям. Отже, необхідність подальшого вдосконалення положень науки кримінального процесу та кримінального процесуального законодавства щодо визнання доказів недопустимими є досить важливою та актуальною. Це й обумовило вибір теми даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету «Актуальні проблеми попередження та боротьби зі злочинністю» на 2011-2015 роки, яка є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» на 2011-2015 рр. (номер державної реєстрації 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне вивчення підстав, процесуального порядку і правових наслідків визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі та формулювання на його основі науково обґрунтованих практичних і методичних рекомендацій для удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

дослідити історичний процес становлення та розвитку теоретичних уявлень та нормативних положень щодо допустимості доказів і процедури визнання доказів недопустимими у науці кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві;

з'ясувати сутність допустимості доказів у теорії кримінального процесу;
дослідити науково-теоретичні концепції визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі;

охарактеризувати підстави визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі України;

дослідити порядок визнання доказів недопустимими під час досудового розслідування та судового провадження;

визначити правові наслідки визнання доказів недопустимими з конкретизацією щодо стадій кримінального провадження;

сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального закону у частині, яка регламентує підстави, порядок і наслідки визнання доказів недопустимими.

Об'єктом дослідження є кримінально-процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку із визнанням доказів недопустимими у кримінальному процесі України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні проблеми правового регулювання підстав, процесуального порядку та правових наслідків визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використана система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Метод історико-правового аналізу дав змогу дослідити становлення та розвиток теоретичних і практичних уявлень щодо положень допустимості та процедури визнання доказів недопустимими у науці кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві (підрозділ 1.1). За допомогою діалектичного методу поставлені завдання досліджені у динаміці та взаємозв'язку, поглиблено понятійний апарат, з'ясовано сутність допустимості, обґрунтовано підстави, процесуальний порядок і правові наслідки визнання доказів недопустимими (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Застосування методу системного аналізу правових норм дозволило виявити прогалини та суперечності в нормативно-правових актах і сформулювати пропозиції для удосконалення чинного законодавства (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння норм міжнародного права, національного кримінального процесуального права України та зарубіжних країн (підрозділ 1.3). Статистичний метод застосовувався при вивченні та узагальненні судової практики, формуванні та обґрунтуванні висновків за їх результатами (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Соціологічний метод використовувався для отримання емпіричних даних у процесі вивчення матеріалів кримінальних проваджень (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). У процесі дослідження використовувався метод анкетування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Теоретичною основою дослідження є наукові положення, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників з історії та теорії держави

і права, конституційного, кримінального, кримінального процесуального, цивільного процесуального, міжнародного права, права Європейського Союзу.

Нормативну базу дослідження становлять акти чинного законодавства України та зарубіжних країн, міжнародні акти у сфері захисту прав і свобод людини, а також практика Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України.

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення матеріалів 248 кримінальних справ, розглянутих місцевими, апеляційними судами, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Верховним Судом України, 252 судових рішень, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, а також узагальнені дані анкетування 132 суддів, прокурорів, слідчих органів прокуратури і внутрішніх справ, адвокатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням теоретичних, правових і практичних проблем, пов'язаних із визначенням підстав, процесуального порядку і правових наслідків визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі України. За результатами дослідження сформульовано ряд нових положень, висновків та пропозицій, які мають значення для науки та практики, відповідають вимогам наукової новизни. До них слід віднести такі:

вперше:

виділено історичні періоди становлення та розвитку теоретичних та практичних уявлень щодо допустимості та процедури визнання доказів недопустимими у науці кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві;

досліджено процесуальний порядок визнання доказів недопустимими з урахуванням стадій кримінального провадження, характеру процесуальної діяльності суб'єкта оцінки доказів і кола його повноважень. Зокрема, обґрунтовано висновок про те, що у кожній стадії кримінального провадження процесуальний порядок вирішення цього питання може бути охарактеризований за схемою: 1) виявлення підстав для визнання доказу недопустимим; 2) ініціювання розгляду питання про визнання доказу недопустимим; 3) оцінка істотності допущених порушень норм кримінального процесуального закону при одержанні та фіксації доказу; 4) вирішення питання про визнання доказу недопустимим;

визначено правові наслідки визнання доказів недопустимими з їх конкретизацією щодо кожної зі стадій кримінального процесу. Залежно від істотності значення для кримінального провадження визнаного недопустимим доказу правові наслідки запропоновано класифікувати на дві групи: 1) основні, які впливають на кінцеве рішення конкретної стадії кримінального провадження; 2) додаткові, які зумовлені основними наслідками;

удосконалено:

положення про те, що допустимість доказів, а також процедура визнання їх недопустимими з точки зору міжнародно-правового досвіду, в першу чергу, виражається у праві на справедливий судовий розгляд та реалізації презумпції невинуватості, які передбачені у відповідних міжнародних актах (Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Римському статуті Міжнародного кримінального суду, Регламенті Європейського Суду з прав людини тощо);

положення про визначення кола підстав недопустимості доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги, до яких необхідно відносити: 1) порушення норм міжнародно-правових договорів; 2) порушення вимог національного закону запитуваної сторони при виконанні запиту та вимог національного закону сторони, в якій запит виконується; 3) порушення прав осіб, які притягуються до участі у кримінальному провадженні у порядку надання правової допомоги; 4) отримання доказів не компетентними особами правоохоронних або судових органів держави, в якій виконується запит; 5) отримання доказів з джерел, не передбачених національним законом запитуваної сторони; 6) отримання доказів з порушенням способів їх збирання, якщо це суперечить принципам українського законодавства; 7) не дотримання встановленого порядку засвідчення отриманих матеріалів;

положення про форму, зміст і порядок заявлення учасником кримінального провадження клопотання про визнання доказу недопустимим, порядок і наслідки його розгляду та вирішення слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом;

набуло подальшого розвитку:

обґрунтування положення щодо визначення допустимості доказів як їх властивості, в якій визначаються підстави, процесуальний порядок і правові наслідки визнання доказів такими, що отримані уповноваженими суб'єктами, з належного джерела та на підставі дотримання вимог кримінального процесуального закону;

положення про те, що за належної законодавчої регламентації порядку процесуального оформлення процесуальними джерелами доказів необхідно визнати пояснення громадян та посадових осіб, які містять фактичні дані, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження;

обґрунтування тези про недопустимість використання у доказуванні показань обвинуваченого (підсудного), які він дав на досудовому слідстві як свідок і від яких відмовився при допиті як підозрюваний (обвинувачений) або змінив їх;

положення про те, що коло правових наслідків визнання доказів недопустимими залежить від істотності значення цього доказу для кримінального процесу і повноважень суб'єкта оцінки у відповідній стадії кримінального провадження, в якій доказ визнаний недопустимим.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертаційній роботі висновки і практичні рекомендації, а також пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства мають обґрунтовану теоретичну та практичну спрямованість і можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблем, пов'язаних із підставами, процесуальним порядком і правовими наслідками визнання доказів недопустимими;

нормотворчій сфері – для удосконалення підстав, порядку і правових наслідків визнання доказів недопустимими у ході подальшого реформування кримінального процесуального законодавства України, удосконалення норм КПК України 2012 року;

правозастосовчій діяльності – як рекомендації для удосконалення процесуальної діяльності слідчих, прокурорів, суддів щодо визнання доказів недопустимими;

навчальному процесі – для вивчення дисципліни «Кримінальний процес України», спеціальних курсів, для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій. Результати дисертаційного дослідження були впроваджені у навчальний процес Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» (Акт про впровадження від 28.05.2012 р.).

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» та обговорена на міжкафедральному засіданні кафедри кримінального права, процесу і криміналістики та кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні результати наукового дослідження оприлюднені на 5 науково-практичних конференціях: Регіональній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку правової системи України у контексті світових інтеграційних процесів» (м. Івано-Франківськ, 20-21 травня 2011 року), Регіональній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юриспруденції» (м. Івано-Франківськ, 7 жовтня 2011 року), Першій міжрегіональній науково-практичній конференції «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 4-5 травня 2012 р.), Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу, присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20-21 травня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Право та інші соціальні норми: вимоги часу» (м. Одеса, 15-16 червня 2012 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 10 наукових публікаціях, 5 з яких опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОНмолодьспорту України, та 5 тезах доповідей на конференціях.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, аналізується стан її наукової розробленості, визначаються її зв'язок із науковими планами та програмами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, емпірична база, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів.

Перший розділ «Науково-теоретичні та правові основи визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено допустимість доказів у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві, науково-теоретичні концепції визнання доказів недопустимими, а також міжнародно-правовий та зарубіжний досвід щодо визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі.

У *підрозділі 1.1 «Допустимість доказів у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві»* аналізується історія розвитку кримінального процесуального законодавства, що регулює допустимість доказів. У результаті проведеного дослідження автор доходить висновку про можливість виокремлення кількох історичних періодів щодо допустимості доказів та процедури визнання доказів недопустимими у науці кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві: I) період зародження доказового права та закладення основ щодо розуміння поняття допустимості доказів, який охоплює: 1) розвиток доказового права та судового процесу у період з Київської Русі (V – початок XIII ст.) до Литовсько-Польської доби (друга половина XIV – друга половина XVI ст.); 2) розвиток доказового права у козацько-гетьманську добу (1569 рік – перша половина XVIII ст.); II) період становлення і розвитку теоретичних уявлень та нормативних положень щодо допустимості доказів у теорії кримінального процесу та кримінально-процесуальному законодавстві Російської та Австро-Угорської імперій (друга половина XVIII ст. – 1917-1918 рр.); III) радянський період (1917-1991 рр.) становлення та розвитку теоретичних уявлень та нормативних положень щодо допустимості доказів у кримінальному процесі охоплює наступні етапи: 1) етап з 1917 року – до середини 1950-х років; 2) етап з середини 1950-х років – до 1990-х років; IV) сучасний період (з 1991 року – до теперішнього часу) розвитку теоретичних уявлень та нормативних положень щодо допустимості доказів у кримінальному процесі, який включає в себе наступні етапи: 1) етап з 1991 року – до 1996 року; 2) етап з 1996 року – до 2011 року; 3) етап з 2011 року – до теперішнього часу.

Аналізуючи норми кримінального процесуального законодавства та концептуальні підходи щодо визначення підстав визнання доказів недопустимими та практики його застосування у науці кримінального процесу, дисертант приходить до висновку про необхідність їх уніфікації за такими критеріями: 1) отримання доказів неуповноваженими суб'єктами;

2) отримання доказів із неналежного джерела; 3) порушення встановленого законом порядку отримання доказів.

У *підрозділі 1.2 «Науково-теоретичні концепції визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі»* зазначається, що наявність складних та багатогранних підходів до з'ясування сутності допустимості доказів, визнання їх недопустимими у кримінальному процесі сприяли появі у вітчизняній юридичній науці різноманітних науково-теоретичних концепцій стосовно досліджуваної проблематики.

Автором підтримано позицію про те, що дореволюційному кримінально-процесуальному праву були відомі концепція позитивної допустимості доказів та концепція негативної допустимості доказів. До того ж, концепція негативної допустимості доказів формувалася на двох засадничих положеннях англо-американської концепції доказового права – правила про надання «кращого доказу» та правила про виключення «доказів на слух».

Виникненню даних концепцій у вітчизняному кримінальному процесуальному праві, на думку дисертантки сприяли: реформи кримінально-процесуального законодавства 1860-х років, стрімкий розвиток юридичної науки та запозичення певних правил визнання доказів недопустимими із доказового права Великобританії та США. Їх поява слугувала у подальшому виникненню інших науково-теоретичних концепцій визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі, до яких слід віднести: концепцію асиметрії правил допустимості доказів, правило «рівносторонньої асиметрії в оцінці юридичної сили доказів», концепцію «плодів отруєного дерева», концепцію «чаю та чорнил», концепцію «розбитого дзеркала», концепцію «нещадного виключення доказів», концепцію «срібного блюдця», концепцію «добросовісної помилки» та інші.

У *підрозділі 1.3 «Міжнародно-правовий та зарубіжний досвід визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі»* зауважується, що теоретико-правові та практичні аспекти визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі слід розглядати з точки зору міжнародно-правового та зарубіжного досвіду.

Визнання доказів недопустимими з точки зору міжнародно-правового досвіду, в першу чергу, виражається у праві на справедливий судовий розгляд, реалізації презумпції невинуватості, передбачених у відповідних міжнародних нормативно-правових актах.

Досліджуючи визнання доказів недопустимими з точки зору зарубіжного законодавства країн англосаксонської та романо-германської правових сімей, автор вказує на їхні спільні та відмінні риси, які пов'язані з історичними формами самого кримінального процесу. Спільними їх рисами є те, що допустимість доказів визначається сукупністю правил, встановлених нормами процесуального та матеріального права з метою ухвалення справедливого рішення у кримінальній справі. Відмінним є те, що правове регулювання допустимості та процедури визнання доказів недопустимими, у законодавстві країн англосаксонської правової сім'ї,

порівняно із кримінальним процесуальним законодавством країн романо-германської правової сім'ї детальніше регламентовані та більш широко тлумачаться судово-прецедентною практикою.

Другий розділ «Підстави визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено підстави визнання доказів недопустимими з позиції їх отримання неуповноваженими суб'єктами, з неналежного джерела та з порушенням встановленого законом порядку.

У підрозділі 2.1 «Отримання доказів неналежним суб'єктом» дисертантка, досліджуючи випадки визнання прокурора неуповноваженим суб'єктом, заперечує викладену в Положенні про порядок стажування в органах прокуратури України, затвердженому наказом Генерального прокурора України від 30 грудня 2009 року № 80, та обґрунтовану в юридичній літературі позицію про можливість проведення самостійного розслідування кримінальної справи стажистом прокуратури. В обґрунтування своєї позиції автор зазначає, що, по-перше, у КПК України 2012 року чітко визначене коло суб'єктів, уповноважених на проведення слідчих дій, що визначає незаконність їх проведення стажистом та, відповідно, недопустимість отриманих доказів; по-друге, стажист за результатами проходження стажування підлягає атестації, у зв'язку з чим виникає питання об'єктивності, повноти, законності досудового слідства, а, відповідно, й допустимості доказів, зібраних стажистом, який за висновком атестаційної комісії не виконав плану стажування через відсутність у нього належної професійної підготовленості.

Досліджуючи питання допустимості доказів, зібраних захисником, дисертантка зазначає, що задля підвищення ролі захисника у доказуванні слід законодавчо закріпити обов'язок слідчого (суду) перевірити, після чого долучити до справи докази, представлені захисником, а також врегулювати процедуру їх прийняття.

У підрозділі 2.2 «Отримання доказів із неналежного джерела» зазначається, що кримінальним процесуальним законом закріплений вичерпний перелік джерел доказів. Разом з тим автором підтримано та додатково обґрунтовано позицію Ю.П. Аленіна, О.І. Галагана, В.А. Савченка про те, що за належної законодавчої регламентації процесуального оформлення пояснень громадянина чи посадової особи, такі пояснення можуть бути належним джерелом доказів, а тому в законодавчому порядку, на рівні з показаннями, процесуальними джерелами доказів слід визнати пояснення громадян та посадових осіб, які містять фактичні дані, що мають значення для правильного вирішення справи.

З урахуванням рішення Європейського суду з прав людини від 12 червня 2008 року у справі «Яременко проти України» автором обґрунтовано позицію про недопустимість використання явки з повинною та протоколу явки з повинною для обґрунтування обвинувачення у вироку суду, оскільки явка з

повиною за своєю суттю є неналежним джерелом отримання обвинувальних доказів.

Дисертанткою встановлено вимоги, які пред'являються до особи як носія інформації для визнання даних нею показань допустимими доказами: 1) визначеність носія інформації, тобто конкретизація особи, яка отримала будь-які фактичні дані; 2) наявність вказаного в законі особливого правового статусу особи – носія інформації; 3) соціальний статус особи, що виражається в близьких споріднених зв'язках з підозрюваним (обвинуваченим); 4) психічні властивості та стан особи, що дозволяють їй правильно сприймати й оцінювати факти реальної дійсності обставин і надавати про них правильні показання.

Висновок експерта є неналежним джерелом доказів у таких випадках: 1) якщо він складений некомпетентною особою; 2) якщо він складений особою, яка підлягає відводу на підставах, передбачених кримінальним процесуальним законом; 3) якщо він складений за результатами дослідження експертом недопустимих об'єктів.

Автором зазначається, що недопустимими повинні визнаватись речові докази: 1) у разі їх залучення до кримінальної справи в результаті не передбачених законом процесуальних дій; 2) у разі визнання недопустимим протоколу слідчої дії, під час якої було вилучено речовий доказ; 3) у разі відсутності протоколу виявлення предмету, протоколу огляду виявленого або поданого предмета; 4) у разі неналежного забезпечення збереження речового доказу.

Визнання документу недопустимим джерелом доказів повинно здійснюватись у випадку: 1) коли невідоме джерело його походження; 2) коли висновком експертизи встановлена його підробка; 3) у разі його залучення у сферу кримінального судочинства неуповноваженими законом суб'єктами; 4) якщо під час його створення поза рамками кримінального процесу встановлено факти недотримання вимог законодавства будь-якими особами, котрі його створювали або брали участь в його обігу. Що стосується порушення порядку складання документа, то, на думку дисертантки, слід виходити з позиції, згідно з якою за умови усунення недоліку в оформленні документа уповноваженою особою шляхом її допиту такий документ є допустимим джерелом доказу.

У *підрозділі 2.3 «Порушення встановленого законом порядку отримання доказів»* дисертанткою на підставі аналізу практики застосування кримінального процесуального законодавства підтримано позицію науковців щодо необхідності законодавчого закріплення можливості проведення експертизи до порушення кримінальної справи (внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань) та виконання отриманих результатів допустимими доказами у кримінальному провадженні. На думку дисертантки, призначення і проведення експертизи до порушення кримінальної справи може мати місце у випадках, коли без її проведення зробити висновок про наявність злочинного діяння неможливо (при виявленні

трупа з ознаками насильницької смерті, необхідності визначення речовини як наркотичної, віднесення зброї до вогнепальної тощо), або ж дослідженню підлягають об'єкти, які протягом короткого проміжку часу можуть втратити свої властивості чи істотно змінитись.

Досліджуючи питання допустимості доказів, отриманих з порушенням права на захист, автором на підставі аналізу кримінального процесуального законодавства уніфіковано випадки визнання недопустимими доказів, отриманих з порушенням права на захист: 1) у випадку проведення слідчої дії без захисника, якщо особі не було роз'яснено її право на захист; 2) у разі проведення слідчої дії без захисника, коли його участь є обов'язковою; 3) у разі неналежного процесуального оформлення відмови від захисника, зокрема в частині, що стосується мотивів відмови; 4) у разі проведення слідчої дії без захисника, коли особа бажає запросити захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може цього зробити; 5) у разі, коли особа виявила бажання мати захисника при проведенні слідчої дії, в якій його участь не є обов'язковою, проте їй було у цьому відмовлено.

Автором підтримано й додатково обґрунтовано позицію щодо недопустимості показань обвинуваченого, які він дав на досудовому слідстві як свідок і від яких відмовився при допиті як підозрюваний (обвинувачений) або змінив їх, оскільки у свідка і підозрюваного (обвинуваченого) як учасників кримінального провадження різний правовий статус, права та обов'язки, тому допит фактично підозрюваної особи як свідка, а також використання показань, даних під час такого допиту в суді, є істотним порушенням права особи на захист, що має наслідком визнання таких показань недопустимими.

Недопустимими доказами, на думку дисертантки, повинні визнаватись документи, одержані слідчим після закінчення досудового розслідування та передані ним до суду безпосередньо або через прокурора, з огляду на те, що кримінальний процесуальний закон вимагає надання обвинуваченому матеріалів кримінального провадження для ознайомлення в повному обсязі. Оскільки такі матеріали обвинуваченому не були надані, тим самим порушується право обвинувачуваного на захист.

У ході дослідження допустимості доказів, переданих у порядку міжнародної правової допомоги компетентними органами інших держав, автором узагальнено підстави визнання таких доказів недопустимими: 1) у разі порушення норм міжнародно-правових договорів; 2) у разі порушення вимог національного закону запитуваної сторони при виконанні запиту та вимог національного закону сторони, в якій запит виконується; 3) у разі порушення прав осіб, які притягуються до участі у кримінальному провадженні у порядку надання правової допомоги; 4) якщо вони отримані не компетентними особами правоохоронних або судових органів держави, в якій виконується запит; 5) якщо вони отримані з джерел, не передбачених національним законом запитуваної сторони; 6) якщо вони отримані з порушенням способів збирання доказів, якщо це суперечить принципам

українського законодавства; 7) у разі недотримання встановленого порядку засвідчення отриманих матеріалів.

Третій розділ «Процесуальний порядок і правові наслідки визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено порядок ініціювання та вирішення питання про визнання доказів недопустимими у досудовому розслідуванні та судовому провадженні, а також правові наслідки визнання їх недопустимими з конкретизацією щодо стадій кримінального провадження.

У підрозділі 3.1 «Процесуальний порядок визнання доказів недопустимими у стадії досудового розслідування» аналізується порядок ініціювання, розгляду та вирішення питання про визнання доказів недопустимими під час досудового розслідування.

У стадії досудового розслідування порядок оцінки доказів з точки зору їх допустимості, на думку дисертантки, покладається у залежність від різноманітних чинників (виду доказу, що підлягає оцінці; суб'єкта кримінального процесу, який ініціював розгляд питання про визнання доказу недопустимим; змісту та характеру допущених при його одержанні та фіксації порушень вимог закону тощо), сукупність яких визначається суб'єктом оцінки у кожному конкретному випадку.

На основі аналізу норм КПК України 2012 року дисертантка доходить висновку, що оцінці за критерієм допустимості у стадії досудового розслідування підлягають такі об'єкти: 1) докази, які зібрані у цій стадії слідчим, прокурором; 2) речі та документи, подані учасниками кримінального провадження; 3) приєднані до кримінального провадження завірені копії процесуальних документів, зібраних в іншому кримінальному провадженні, з якого виділене дане кримінальне провадження.

Вирішення питання про визнання доказів недопустимими у стадії досудового розслідування здійснюється слідчим, прокурором, слідчим суддею (за КПК України 2012 року), судом (за КПК України 1960 року) за власною ініціативою або за клопотанням учасників кримінального провадження. У клопотанні про визнання доказу недопустимим, на думку дисертантки, повинні міститися: 1) вказівка на доказ, який підлягає визнанню недопустимим, з посиланням на аркуші кримінального провадження; 2) зазначення підстави для визнання доказу недопустимим і статей кримінального процесуального закону (з урахуванням чинності їх положень про допустимість доказів на момент їх отримання відповідно до ч. 2 ст. 5 КПК України 2012 року) або інших нормативно-правових актів, які були порушені; 3) оцінка істотності допущених порушень закону; 4) обставини, які обґрунтовують клопотання; 5) висновок про необхідність визнання доказу недопустимим.

Дисертантка відстоює позицію про доцільність покладення на слідчого, прокурора обов'язку розглянути і вирішити клопотання про визнання доказу недопустимим у строк не більше трьох днів з моменту його подання, а слідчим суддею, судом – одразу після його надходження. Обґрунтовується доцільність винесення за результатами розгляду клопотання слідчим,

прокурором, слідчим суддею мотивованої постанови, а судом – ухвали про: 1) повне задоволення клопотання та визнання доказу недопустимим; 2) часткове задоволення клопотання та визнання доказу недопустимим у певній частині; 3) відмову у задоволенні клопотання про визнання доказу недопустимим.

У підрозділі 3.2 *«Процесуальний порядок визнання доказів недопустимими у судових стадіях кримінального процесу»* аналізується порядок ініціювання розгляду та вирішення питання про визнання доказів недопустимими під час судового розгляду справи, провадження у суді апеляційної інстанції, касаційної інстанції, у Верховному Суді України і провадження за нововиявленими обставинами.

Дисертантка обґрунтовує позицію про те, що оцінці доказів за критерієм допустимості у кожній із судових стадій (за винятком стадії провадження за нововиявленими обставинами) притаманні певні особливості, зумовлені специфічним характером процесуальної діяльності суду з дослідження доказів і колом його повноважень. Зокрема, специфічним для кожної стадії є коло об'єктів, допустимість яких підлягає оцінці, та коло суб'єктів, які вправі ініціювати розгляд питання про визнання доказів недопустимими.

Важливими гарантіями об'єктивності оцінки доказів за критерієм допустимості у судових стадіях кримінального провадження, на думку автора, виступають: 1) інстанційна побудова судової системи, яка дозволяє вищестоящому суду здійснити свою оцінку допустимості доказів незалежно від її проведення нижчестоящим судом та її результатів (організаційна гарантія); 2) правило вільної оцінки доказів судом за внутрішнім переконанням, яке, конкретизуючи положення принципу незалежності суддів та їх підкорення тільки закону, виступає одночасно гарантією реалізації вказаного принципу (процесуальна гарантія); 3) законодавчо закріплена необхідність наведення в мотивувальній частині судового рішення мотивів визнання доказів такими, що отримані з порушенням норм кримінально-процесуального закону (функціональна ознака).

У підрозділі 3.3 *«Правові наслідки визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі»* дисертантка, досліджуючи правові наслідки визнання доказів недопустимими з конкретизацією щодо стадій кримінального провадження, зазначає, що визнання доказів недопустимими тягне за собою правові наслідки, коло яких є специфічним для кожної стадії кримінального провадження (за винятком стадії провадження за нововиявленими обставинами).

За результатами проведеного дослідження автором виділено основні та додаткові наслідки визнання доказу недопустимим. У будь-якому випадку, на думку автора, основним обов'язковим наслідком визнання доказу недопустимим як під час досудового розслідування, так і в судових стадіях кримінального провадження виступають втрата ним юридичної сили, неможливість його врахування при прийнятті процесуальних рішень і при доведенні обставин, які входять до предмету доказування. Інші основні

правові наслідки залежать від істотності значення для кримінального провадження доказу, який визнаний недопустимим, і наданих суб'єкту оцінки повноважень у конкретній стадії кримінального провадження. Зокрема, до основних наслідків відносяться: 1) постановлення виправдувального вироку; 2) виключення посилення на доказ, визнаний недопустимим, у мотивувальній частині вироку суду першої інстанції; 3) скасування вироку суду чи постанови першої інстанції та повернення справи на новий судовий розгляд у суд першої інстанції; 4) скасування вироку суду першої інстанції та закриття справи у зв'язку з недоведеністю участі підсудного у вчиненні інкримінованого злочину тощо.

Додаткові правові наслідки визнання доказів недопустимими обумовлюються основними наслідками і можуть полягати у: 1) зміні складеного слідчим списку осіб, які підлягають виклику у судове засідання; 2) скасуванні або зміні обраного раніше запобіжного заходу; 3) зміні прокурором обвинувачення; 4) скасуванні арешту майна; 5) вирішенні питання про речові докази, зокрема про гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом; 6) виникненні у виправданого права на поновлення його порушених прав і відшкодування шкоди, завданої внаслідок незаконного затримання, застосування запобіжного заходу, засудження.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено комплексне дослідження підстав, процесуального порядку та правових наслідків визнання доказів недопустимими. До найбільш вагомих наукових результатів роботи належать такі:

1. Допустимість доказів – це така їх властивість, в якій визначаються підстави, процесуальний порядок і правові наслідки визнання доказів такими, що отримані уповноваженими суб'єктами, з належного джерела та на підставі дотримання вимог кримінального процесуального закону.

2. Допустимість доказу з позиції отримання його належним суб'єктом визначається сукупністю таких обставин: 1) службова приналежність до органу, який відповідно до кримінального процесуального закону наділений повноваженнями на проведення досудового розслідування, наявність відповідного статусу; 2) прийняття справи до свого провадження (за КПК України 1960 року), участь у слідчій чи оперативно-слідчій групі (за КПК України 1960 року), що підтверджується відповідною постановою, або ж наявність окремого письмового доручення на провадження конкретної слідчої дії; 3) дотримання встановлених законом строків провадження досудового розслідування і дотримання процесуального порядку їх продовження; 4) дотримання правил про підслідність кримінальних справ; 5) відсутність обставин, що виключають участь у кримінальному провадженні.

3. Основними умовами допустимості доказів з позиції належності джерела їх отримання є наступні: 1) докази повинні бути отримані виключно

з джерел, передбачених законом; 2) докази повинні бути отримані з джерел, походження яких відоме.

4. Докази, зібрані в ході слідчих і судових дій, є недопустимими, якщо вони отримані: 1) у разі проведення слідчої дії до порушення кримінальної справи (за КПК України 1960 року) або внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (за КПК України 2012 року), за винятком випадків, передбачених кримінальним процесуальним законом; 2) без роз'яснення прав та обов'язків особам, які беруть участь у проведенні слідчої дії; 3) з порушенням права підозрюваного чи обвинуваченого на захист; 4) за відсутності понятих, якщо їх участь є обов'язковою; 5) за відсутності встановленої законом кількості понятих і при невідповідності особи понятого вимогам, які передбачені до них кримінальним процесуальним законом; 6) при відсутності учасників, які за законом обов'язково повинні бути присутніми при провадженні певної слідчої дії; 7) із застосуванням погроз, насильства, інших незаконних дій, передбачених кримінальним процесуальним законом; 8) з порушенням порядку проведення слідчої дії, передбаченого кримінальним процесуальним законом; 9) у разі проведення слідчої дії у невстановлений законом час доби без встановлених законом підстав. Докази, отримані в ході інших процесуальних дій, можуть бути визнані недопустимими у випадку недотримання процедури їх приєднання до справи.

5. Визнання доказів недопустимими можливе у будь-якій стадії кримінального провадження, у кожній з яких процесуальний порядок вирішення цього питання може бути охарактеризований за схемою: 1) виявлення підстав для визнання доказу недопустимим; 2) ініціювання розгляду питання про визнання доказу недопустимим; 3) оцінка істотності допущених порушень норм кримінального процесуального закону при одержанні та фіксації доказу; 4) вирішення питання про визнання доказу недопустимим. При цьому у кожній стадії вказаним елементам притаманна специфіка, зумовлена особливостями щодо: 1) кола об'єктів, які підлягають оцінці за критерієм допустимості; 2) кола учасників кримінального провадження, які вправі ініціювати розгляд питання про визнання доказів недопустимими; 3) порядку ініціювання розгляду цього питання залежно від суб'єкта ініціювання; 4) порядку розгляду питання про визнання доказу недопустимим залежно від повноважень суб'єкта оцінки.

6. Специфіка оцінки доказів за критерієм допустимості полягає у тому, що у кожній наступній стадії кримінального провадження вона носить подвійний характер, оскільки суб'єкт оцінки: 1) перевіряє правильність встановлення допустимості доказів у попередній стадії кримінального провадження; 2) дає свою оцінку допустимості доказів, яка може відрізнитися від їх оцінки у попередній стадії.

7. Визнання доказів недопустимими виступає важливою кримінально-процесуальною санкцією, яка застосовується у випадку встановлення допущених при одержанні та фіксації доказів порушень кримінального процесуального закону як спосіб реагування на виявлені порушення.

Визнання доказів недопустимими тягне за собою правові наслідки, які є специфічними для кожної стадії кримінального провадження і залежать від: 1) істотності значення для кримінального провадження доказу, що визнаний недопустимим; 2) наданого суб'єкту оцінки кола повноважень у конкретній стадії кримінального провадження.

8. Визнання доказів недопустимими призводить до втрати ними юридичної сили, неможливості їх врахування (використання) при прийнятті процесуальних рішень і при доведенні обставин, які входять до предмету доказування у справі. Правові наслідки визнання доказів недопустимими підлягають класифікації на дві групи: 1) основні, які впливають на кінцеве рішення конкретної стадії кримінального провадження; 2) додаткові, які зумовлені основними наслідками.

9. У зв'язку з необхідністю більш повного врегулювання процесуального порядку визнання доказів недопустимими і забезпечення єдності слідчої та судової практики обґрунтовується доцільність викладення ст. 89 КПК України 2012 року у такій редакції:

«Стаття 89. Порядок визнання доказів недопустимими

1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вирішує питання допустимості доказів за власною ініціативою або за клопотанням учасників кримінального провадження.

2. Клопотання про визнання доказу недопустимим може бути заявлене як в усній, так і в письмовій формі. Клопотання про визнання доказу недопустимим повинно містити вказівку на доказ, який підлягає визнанню недопустимим, і підставу для визнання його недопустимим.

3. Клопотання про визнання доказу недопустимим підлягає вирішенню слідчим, прокурором у строк не більше трьох днів з моменту його подання, а слідчим суддею, судом – одразу після його надходження. Клопотання про визнання доказу недопустимим розглядається слідчим суддею, судом після заслуховування думки учасників кримінального провадження.

4. За результатами розгляду клопотання слідчий, прокурор, слідчий суддя виносять мотивовану постанову, а суд – ухвалу про:

1) повне задоволення клопотання та визнання доказу недопустимим;

2) часткове задоволення клопотання та визнання доказу недопустимим у певній частині;

3) відмову у задоволенні клопотання про визнання доказу недопустимим.

5. Відмова у задоволенні клопотання про визнання доказу недопустимим не перешкоджає його повторному заявленню з інших підстав.

6. Копія постанови слідчого, прокурора, слідчого судді, ухвали суду надається сторонам кримінального провадження та може бути оскаржена у порядку, передбаченому цим Кодексом».

У **додатках** наведено зразок анкети і результати анкетування суддів, прокурорів, слідчих органів прокуратури і внутрішніх справ, адвокатів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Басай Н.М. Процесуальний порядок визнання доказів недопустимими у стадії порушення кримінальної справи / Н.М. Басай // Правова держава. – 2012. – № 15. – С. 201-206.
2. Басай Н.М. Отримання доказу неналежним суб'єктом як підстава визнання його недопустимим / Н.М. Басай // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. – Вип. 64. – Одеса: Юридична література, 2012. – С. 497-503.
3. Басай Н.М. Отримання доказу з неналежного джерела як підстава визнання його недопустимим / Н.М. Басай // Наше право. – 2012. – № 3. – Ч. 1. – С. 132-138.
4. Басай Н.М. Процесуальний порядок визнання доказів недопустимими у стадії досудового розслідування за КПК України 2012 року / Н.М. Басай // Європейські перспективи. – 2012. – № 3. – Ч. 1. – С. 110-116.
5. Басай Н.М. Міжнародно-правовий досвід визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі / Н.М. Басай // Європейські перспективи. – 2012. – № 3. – Ч. 2. – С. 147-153.
6. Басай Н.М. Процесуальний порядок визнання доказів недопустимими у стадії попереднього розгляду справи суддею / Н.М. Басай // Перспективи розвитку правової системи України у контексті світових інтеграційних процесів: Збірник матер. регіон. наук.-практ. конфер. (м. Івано-Франківськ, 20-21 травня 2011 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2011. – С. 45-48.
7. Басай Н.М. Науково-теоретичні концепції визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі / Н.М. Басай // Актуальні проблеми юриспруденції: Збірник матер. регіон. наук.-практ. конфер. (м. Івано-Франківськ, 7 жовтня 2011 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2011. – С. 37-40.
8. Басай Н. Повноваження прокурора щодо визнання доказів недопустимими у стадії досудового розслідування / Н. Басай // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матер. першої міжрегіон. наук.-практ. конфер. (м. Івано-Франківськ, 04-05 травня 2012 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2012. – С. 124-128.
9. Басай Н.М. Допустимість доказів у теорії кримінального процесу та кримінально-процесуальному законодавстві: сутність та значення / Н.М. Басай // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). – Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 383-385.
10. Басай Н.М. Підстави визнання доказів недопустимими: єдність кримінально-процесуального законодавства та правозастосовної практики / Н.М. Басай // Право та інші соціальні норми: вимоги часу: матер.

Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 15-16 червня 2012 р.). – Одеса: ГО «Чорноморська фундація права», 2012. – С. 71-72.

АНОТАЦІЯ

Басай Н. М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2012.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню підстав, процесуального порядку і правових наслідків визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі. Досліджено історичні періоди становлення та розвитку теоретичних уявлень та нормативних положень щодо допустимості доказів та процедури визнання доказів недопустимими у науці кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві. З'ясовано сутність допустимості доказів у теорії кримінального процесу; проаналізовано науково-теоретичні концепції визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі; визначено підстави визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі України. Досліджено процесуальний порядок визнання доказів недопустимими під час досудового розслідування та судового провадження; визначено правові наслідки визнання доказів недопустимими з їх конкретизацією щодо кожної зі стадій кримінального процесу.

Сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального закону у частині, яка регламентує підстави, порядок і наслідки визнання доказів недопустимими.

Ключові слова: докази, допустимість доказів, недопустимість доказів, неналежний суб'єкт, неналежне джерело, порушення порядку отримання доказів, досудове розслідування, судове провадження.

АННОТАЦИЯ

Басай Н. М. Признание доказательств недопустимыми в уголовном процессе Украины: основания, процессуальный порядок и правовые последствия. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2012.

Диссертация посвящена комплексному исследованию оснований, процессуального порядка и правовых последствий признания доказательств

недопустимыми в уголовном процессе. Исследованы исторические периоды становления и развития теоретических представлений и нормативных положений относительно допустимости доказательств и процедуры признания доказательств недопустимыми в науке уголовного процесса и уголовном процессуальном законодательстве. Определено, что развитие представлений о допустимости доказательств как свойства доказательств можно разделить на несколько периодов в зависимости от степени определенности понятий и их разграничения в теории уголовного процесса и степени нормативного урегулирования порядка оценки допустимости, оснований и последствий признания их недопустимыми.

Сущность допустимости доказательств предлагается определить как такое свойство доказательств, в котором определяются основания, процессуальный порядок и правовые последствия признания доказательств полученными уполномоченными субъектами, из надлежащего источника и на основании соблюдения требований уголовного процессуального закона. Автор исследует научно-теоретические концепции признания доказательств недопустимыми в уголовном процессе, анализирует международно-правовой и зарубежный опыт признания доказательств недопустимыми.

В результате проведенного анализа уголовного процессуального законодательства относительно определения оснований признания доказательств недопустимыми и практики его применения, диссертант приходит к выводу о необходимости их унификации по таким критериям: 1) получение доказательств неуполномоченными субъектами; 2) получение доказательств из ненадлежащего источника; 3) нарушение установленного законом порядка получения доказательств.

Особое внимание уделяется исследованию допустимости доказательств, переданных в порядке международной правовой помощи компетентными органами других государств. Автором обобщены основания признания таких доказательств недопустимыми.

Исследован процессуальный порядок признания доказательств недопустимыми в ходе досудебного расследования и судебного производства. Обосновывается позиция о том, что признание доказательств недопустимыми возможно в любой стадии уголовного судопроизводства, в каждой из которых процессуальный порядок разрешения этого вопроса может быть охарактеризован по схеме: 1) выявление оснований для признания доказательства недопустимым; 2) инициирование рассмотрения вопроса о признании доказательства недопустимым; 3) оценка существенности допущенных нарушений норм уголовного процессуального закона при получении и фиксации доказательства; 4) разрешение вопроса о признании доказательства недопустимым.

Определены правовые последствия признания доказательств недопустимыми с их конкретизацией относительно каждой из стадий уголовного процесса. Признание доказательств недопустимыми приводит к правовым последствиям, которые являются специфическими для каждой

стадии уголовного производства и зависят от: 1) существенности значения для уголовного производства доказательства, которое признано недопустимым; 2) предоставленных субъекту оценки полномочий в конкретной стадии уголовного производства.

Сформулированы предложения, направленные на совершенствование уголовного процессуального закона в части регламентации оснований, порядка и последствий признания доказательств недопустимыми.

Ключевые слова: доказательства, допустимость доказательств, недопустимость доказательств, ненадлежащий субъект, ненадлежащий источник, нарушение порядка получения доказательств, досудебное расследование, судебное производство.

SUMMARY

Basai N.M. Recognition of Evidence as Unadmissible in The Criminal Proceeding of Ukraine: Grounds, Procedural Order and Legal Consequences. – Manuscript.

Dissertation for the academic degree of Candidate of Law Sciences in Speciality 12.00.09 – Criminal proceeding and criminalistics; court expertise; Operational search activity. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2012.

The dissertation is dedicated to complex investigation of the grounds, the procedural order and the legal consequences of recognition of evidence as inadmissible in the criminal proceeding. The historical periods of forming and development of the theoretical and practical ideas concerning the admissibility and procedure of recognition of evidence as inadmissible in the science of criminal proceeding and criminal procedural legislation were investigated; the essence of admissibility of evidence in the theory of criminal proceeding was found out; the grounds of recognition of evidence as inadmissible in the criminal proceeding of Ukraine were clarified; the procedural order of recognition of evidence as inadmissible in the pretrial inquiry and trial procedure was characterized; the legal consequences of recognition of evidence as inadmissible with their specification concerning every stage of criminal proceeding were determined; scientific theoretical conceptions of recognition of evidence as inadmissible in the criminal proceeding were analyzed.

The proposals aimed at improving the criminal law of procedure in the part fixing the grounds, the order and the consequences of recognition of evidence as inadmissible were given.

Key words: evidence; admissibility of evidence; inadmissibility of evidence; improper subject; improper source; order violation of evidence getting; pretrial inquiry; trial procedure.